

VARIA DACO-ROMANA (XXI-XXIV)

CONSTANTIN C. PETOLESCU

Mots-clés: drachme, tétradrachme, statère; Décénée, ΚΟΣΩΝ, ΚΟΣΩΝ ΔΡΟΥΕΙC; Strabon, Ptolémée; *Ad Mutrium*, *Ad Pannonios*, *Ad Vatabos (Batavos)*, *Cogaionon*, *Ruconium*, *Ulpianum*, *Usdicenses*.

Résumés :

21. A propos du roi Coson

Le mystère des monnaies du type ΚΟΣΩΝ a été renouvelé par la réapparition dans le commerce d'antiquités de quelques monnaies en argent, avec cette légende même, mais considérées d'habitude comme des faux modernes. Une véritable surprise fut tout récemment l'apparition de plusieurs pièces en argent imitées d'après les monnaies de Macedonia Prima, présentant sur le droit la massue d'Héraclès encadrée, au lieu de la légende ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΠΡΩΤΗΣ, par l'inscription ΚΟΣΩΝ / ΔΡΟΥΕΙΣ. Nous comprenons « Coson, fils de Droueis » ; le nom du père (sans doute, au génitif) du dynaste dace trouve analogie dans l'inscription gravée sur une bague en or connue de l'inventaire d'un tombeau de Sucidava, exploré en 1854 et datant du IIe s. p. C. (voir IDR, II, 228, avec la bibliographie antérieure): à l'extérieur ΒΡΩΛΘΡΙΣ, à l'intérieur ΒΕΙΝ ΔΡΥΗCΟΥ ΑΡΟΥΛΩΝ.

22. Cogaionon

À ce propos, Strabon (Géogr., VII, 3, 7) consigne : καὶ τὸ ὄρος ὑπελήφθε ἱερόν, καὶ προσαγορεύουσιν οὗτος ὄνομα δ' αὐτῶν Κωγαίονον, ὁμώνυμον τῶν παραρρέοντι ποταμῶν, « la montagne même était considérée sainte; on l'appelle donc Cogaionon, du même nom que le fleuve qui coule (près de cette montagne) ». Ce toponyme a été mis en liaison par S. Olteanu et D. Slușanschi (voir plus bas, notes 13 et 15) avec le mot ΚΑΓΑ mentionné dans deux inscriptions grecques de Tomis (voir ISM, II, 36 : Καγα Ἡρωί[δου] et 128 : Ἡρωι Καγα, selon nous une nouvelle épithète du Cavalier Thrace). D'autre part, la forme Κωγαίονον désignait de plus la grotte-sanctuaire où se retirait le grand prêtre Zamolxis (cf. l'application de la désinence – ον au nom d'une divinité, pour dénommer son sanctuaire: Ἀθήναιον, Ἡραϊον, Ἡρώων, Ἰσείον, Μιθραϊον, Μουσείον, Νυμφαῖον, Σαραπέιον).

23. Ruconium ou Ulpianum ?

Une inscription fragmentaire, provenant de Jebucu (comm. Almașu, dép. de Sălaj voir note 21) et datant des années 198-209, est dédiée à Jupiter Optimus Maximus par le *vicani vici [- - -]ni* ; les éditeurs intègrent [*Ruco*]ni, toponyme attesté par Ptolémée (IV, 8, 4 : Ρουκκόλιον). Nous préférons [*Ulpia*]ni, attesté lui-aussi par Ptolémée (*ibidem* : Οὐλπιανόν).

24. Civitas Ausdecensium

Une inscription trouvée au sud de Dobroudja (Scythia Minor), près de Tropaeum, fait mention d'une *Civitas Ausdecensium* (CIL, III, 144372 = AÉ, 1957, 333; IDRE, II, 338.), cité pérégrine.

Ce toponyme a été associé avec la tribu thrace des *Usdicenses* (mentionnée par Ptolémée, III, 11, 8: habitants de la stratégie d'Οὐδουκησική) et par une inscription de Rome (CIL, VI, 2807 = 32582; ILS, 4068 CIL, VI, 2807 = 32582; ILS, 4068; *cives Usdicenses vico Agatapara*).

La forme du toponyme *Ausdecenses* provient de la manière dont cette population colonisée au sud de Dobroudja (à côté des *Bessi* et des *Lai*) était dénommée par les autorités romaines et par la population indigène : *Ad Usdicenses* (« Chez les *Usdicenses* ») ; voir pour analogie, en Dacie : *Ad Pannonios*, *Ad Vatabos / Ad Batavos*, éventuellement *Ad Tungros*.

Par le même phénomène linguistique pourrait s'expliquer l'évolution du toponyme Orgame (Ὀργάμη : Hécatée) : *Ad + Orgame* → *Argamum*.

Cuvinte cheie: drahmă, tetradrahmă, stater; Ptolemeu, Strabo; ΚΟΣΩΝ, ΚΟΣΩΝ – ΔΡΟΥΕΙΣ, Deckaineos; Kogaionon; Ad Pannonios, Ad Mutrium, Ad Vatabos (Ad Batavos); Altinum, Argamum, Civitas Ausdecensium, Ruconium, Sucidava, Ulpianum, *Usdicenses*.

Rezumate:

21. Recent, enigmaticul rege KOSWN a apărut și pe monede de argint imitate după tetradrahmele Macedoniei Prima: pe revers este redată o măciucă (simbolul lui Heracles), iar de-a lungul acesteia, de o parte și de alta, KOSWN / DROUEIC, prin urmare „Coson, (fiul lui) Droueis”. Patronimicul este recunoscut de autor într-o inscripție de la Sucidava (IDR, II, IDR, II, 228).

22. Muntele sfânt al dacilor este denumit Kwgaivonon de Strabo (*Geogr.* VII, 3, 7). Pe baza a două inscripții din Dobrogea (ISM, II, 36 și 128), în care Eroul Cavaler poartă epitetul ΚΑΓΑ, autorul (de acord cu alți învățați: D. Slușanschi, A. Vulpe) consideră că forma autentică era Kagaion; substantivul Κωγαίωνον desemnează deopotrivă muntele și peștera-sanctuar (după exemplul aplicării desinenței –ον numelor unor divinități, pentru a desemna sanctuarele lor: Ἀθήναιον, Ἡραίων, Ἡρώον, Ἴσείον, Μιθραίων, Μουσεῖον, Νυμφαίων, Σαραπείον).

23. O inscripție recent descoperită la Jebucu (com. Almaș, jud. Sălaj) menționează niște *vicani vici [Ruco ?]ni* (v. *infra*, nota 21); completarea propusă de editori se întemeiază pe menționarea toponimului *Ruconium* în *Îndreptarul geografic* al lui Ptolemeu (IV, 8, 4) – care însă era situat la vest de Porolissum, în teritoriul rămas *extra fines provinciae*. Noi preferăm întregirea *vicani vici [Ulpia]ni*; toponimul *Ulpianum* este și el atestat de Ptolemeu, alături (în apropiere) de Napoca și Potaissa.

24. *Civitas Ausdecensium*. Autorul explică forma *Ausdecenses* prin combinația dintre prepoziția *ad* + *Usdicenses*, numele unei seminții trace, menționată de Ptolemeu (III, 11, 8) și epigrafic (CIL, VI, 2807 = 32582 = ILS, 4068), însemnând „La Usdicensi”; prin contragere, a rezultat *Ausdecenses*. Într-un mod asemănător se pot explica alte toponime din Dobrogea romană: *Ad* + *Oltina* = *Altinam* → *Altinum* și *Ad* + *Orgame* = *Argamem* → *Argamum*.

După o întrerupere îndelungată¹, reluăm seria acestor note privitoare la istoria Daciei².

21. Despre regele Coson

Într-o carte apărută cu doi ani în urmă consacrată monedelor de aur (stateri) de tip ΚΟΣΩΝ, se menționează – din surse considerate nu tocmai sigure – apariția în comerțul de antichități a unor piese de argint cu numele acestui misterios basileu³; de fapt, știrea nu era nicidecum nouă, astfel de piese fiind cunoscute cu cel puțin un veac în urmă⁴. Concluzia autoarei era că aceste piese de argint aveau valoare de drahmă⁵.

Când cartea vedea lumina tiparului, era deja de notorietate descoperirea unor „cosoni” de argint. Surpriza a fost descoperirea unor piese imitate

după monedele Macedoniei Prima, având pe revers o măciucă (simbolul lui Heracles), iar de-a lungul ei, de o parte și de alta, inscripția ΚΟΣΩΝ / ΔΡΟΥΕΙΣ⁶. După modelul monedelor grecești, este evident că cel de-al doilea nume era un patronim, cel al tatălui lui Coson; acesta trebuie să fie la genitiv: ΔΡΟΥΕΙΣ(ΟΥ). Acest antroponim traco-geto-dacic găsește analogie în inscripția de pe un inel de aur descoperit într-un mormânt la Sucidava⁷: pe interiorul inelului se citesc literele ΒΡΩΛΘΡΙΣ, pe exterior ΒΕΙΝ ΔΡΥΗΘΟΥ ΑΡΟΥΛΟΝ (ceea ce ar însemna: „Al lui Brolythribis, fiul lui Dryesos, născut la Aroulon”).

Cum s-a observat în cartea citată, Coson, fiul lui Droueisos, era comandantul (*dux*) formațiunii din munți, care se pregătea să trimită ajutor militar lui Brutus; el nu era încă rege, așteptând probabil să primească confirmarea din partea romanilor⁸.

¹ Ultima apariție (seriile XIX-XX), în *Thraco-Dacica* 19, 1998, 157-160.

² O parte din aceste note, precum și altele apărute în diverse publicații, au fost strânse într-un volum: vezi Petolescu 2007.

³ Petolescu 2011, 11, nota 5.

⁴ Bahrfeldt 1912, 252, despre care afirma: “Alle solche Stücke in Silber sind jedoch moderne Abgüsse goldener Originale und somit Fälschungen” (vezi și sursa lui M. v. Bahrfeldt).

⁵ Petolescu 2011, 11 (cu nota 4), 74 (nota 58).

⁶ Vezi astfel Casa de licitație Gemini, LLC, IX, 8 ianuarie 2012, nr. 81.

⁷ IDR, II, 228 (= CIGD, 122, cu bibliografia anterioară). Inelul, împreună cu alte obiecte, a apărut în mormântul unei femei, descoperit în 1854 de D. Papazoglu; mormântul datează pe baza unei monede de bronz din anii 159-160, determinată de Carmen Maria Petolescu 1979, 39-40.

⁸ Petolescu 2011, 73, cu nota 53.

22. Cogaionon

Cele mai interesante date asupra religiei geților⁹, cu referire la epoca lui Burebista, ne-au fost transmise de geograful Strabo; vorbind despre muntele și peștera unde se retrăgea marele preot, Strabo consemnează (VII, 3, 5):

„Se spune că un get cu numele Zamolxis ar fi fost sclavul lui Pitagora și ar fi deprins de la acesta unele cunoștințe astronomice, iar o altă parte ar fi deprins-o de la egipteni, căci cutreierările sale l-ar fi dus până acolo. Întorcându-se la el în țară, s-ar fi bucurat de o mare trecere la conducători și la popor – întrucât, întemeiat pe semnele cerești, el făcea prorocii. În cele din urmă l-a convins pe rege să fie părtaș la domnie, spunându-i că este în stare să-i vestească voința zeilor. Mai întâi s-ar fi făcut preot (ιερεύς) al zeului cel mai slăvit la ei, iar imediat după aceea a primit și numele de zeu (θεός), petrecându-și viața într-o peșteră, pe care a ocupat-o el și unde ceilalți nu puteau intra. Se întâlnea rar cu cei din afară, cu excepția regelui și a slujitorilor acestuia. Regele lucra în înțelegere cu el, fiindcă vedea că oamenii ajunseseră mult mai ascultători decât înainte. Căci supușii lui credeau că dă poruncile sfătuit de zei. Obiceiul acesta a continuat până în zilele noastre, pentru că mereu se găsea cineva gata să-l sfătuiască pe rege – și acelui om geții îi spuneau zeu. Muntele a fost socotit sfânt și s-a numit așa. I se zicea Cogaionon (Κωγαίονον) și la fel a fost și numele râului care curgea pe lângă el (καὶ τὸ ὄρος ὑπελήφθη ἱερόν, καὶ προσαγορεύουσιν οὗτος ὄνομα δ' αὐτῷ Κωγαίονον, ὁμώνυμον τῷ παραρρέοντι ποταμῷ). Pe când domnea asupra geților Burebista – împotriva cărora s-a pregătit să pornească divinul Caesar –, cinstirea mai sus amintită o avea Deceneu (Δεκαίνεος). A dăruit la geți obiceiul pitagoreic, adus de Zamolxis, de a nu se atinge de carnea animalelor”¹⁰.

Numele marelui preot mai este consemnat de istoricul roman târziu Iordanes (*Getica*, 39, 69, 71, 73); este un antroponim autentic, deoarece este atestat epigrafic în onomastica geto-dacă din epoca imperială romană¹¹.

⁹ Vezi în această privință (cu citarea unei ample bibliografii): Russu 1944-1948, 61-139; Crișan, 1986; Sanie, 1995; Petre 2000; Vulpe 2012, 443-455.

¹⁰ Vezi spre comparație iarăși la Strabo, VII, 3, 3: „Poseidonios afirmă că misii (Μισοί) se feresc, din cucernicie (κατ' εὐσέβειαν), de a mânca vietăți; iată deci motivul pentru care nu se atinge de carnea turmelor lor”.

¹¹ Despre acest personaj: Vulpe 1976, 62-68. Numele este autentic; mai apare într-o inscripție de la Rapidum (Mauretania

Cu aproape un sfert de veac în urmă, numele muntelui sfânt al geților a fost pus în legătură cu o inscripție bilingvă de la Poarta Albă (jud. Constanța)¹²: în partea latină, în r. 1, dedicația s-ar citi *Heroi sacrum*; în partea greacă, r. 4 Ἡ<ε>ρωὶ ΚΑΤΑ. O reexaminare a inscripției a arătat însă că literele obscure de la începutul variantei grecești sunt ΚΑΓΑ¹³; noua lectură este întărită de o altă inscripție tomitană, unde apare dedicația ΚΑΓΑ Ἡρωί[δου]¹⁴.

Grație „ecuației” din inscripția bilingvă citată, s-a considerat καγα un echivalent tracic al lui *sacrum*; mai mult, a fost legat de tema Κογα- din numele muntelui sfânt al geților¹⁵. Noi ne-am manifestat însă de la început dezacordul față de asemenea abordare a problemei. Mai întâi, deoarece cuvântul *sacrum* nu se mai vede pe piatră; probabil nu se vedea bine nici în 1896, anul publicării inscripției¹⁶. Apoi, prezența unui cuvânt barbar (tracic) într-un text grecesc este neobișnuită. După părerea noastră, în amândouă inscripțiile este vorba despre un epitet, până acum neluat în seamă, al *Eroului*. Totuși, o legătură cu toponimul getic citat este posibilă.

De fapt, sensul aceluși toponim este explicat chiar de Strabo: „Muntele a fost socotit sfânt și s-a numit așa (καὶ τὸ ὄρος ὑπελήφθη ἱερόν, καὶ προσαγορεύουσιν οὗτος). I se zicea Cogaionon ... (ὄνομα δ' αὐτῷ Κωγαίονον)”. Prin urmare, echivalentul trac al adjectivului grecesc (neutru) ἱερόν era κωγαίον; prin extensiune, substantivul Κωγαίονον desemnează deopotrivă muntele și peștera-sanctuar (după exemplul aplicării desinenței -ον numelor unor divinități, pentru a desemna sanctuarele lor: Ἀθηναίων, Ἡραίων, Ἡρώων, Ἰσείων, Μιθραίων, Μουσειών, Νυμφαίων, Σαραπέων).

Înseamnă că, în cele două inscripții tomitane, epitetul *Eroului* se traduce prin „sfânt”; acest adjectiv se numără, de altfel, printre epitetele Erou-

Caesariensis; AÉ, 1951, 144: *Decineus*; vezi IDRE, I, 166, în comentariu); pe un *ostrakon* din deșertul oriental al Egiptului (Cuvigny 2005, nr. 98: Δεκαίνας); precum și în două diplome militare – din anii 151 (RGZM, 31) și 161/168 (*apud* Dana, Matei-Popescu 2009, 215 sq., nr. 22 și 30).

¹² Tocilescu 1896, 93, nr. 36; preluată în: CIL, III, 14214, 27; ILS, 4066; ISM, II, 128.

¹³ Olteanu 1989, 215-217.

¹⁴ ISM, II, 36. S-ar putea ca epitetul *Eroului* să fi fost reproduș în grafie latină, cumva: CAGAEO (?), fiind citit de Tocilescu *sacrum* (litera C, rotundă, fiind confundată cu jumătatea superioară a lui S, iar G ușor de confundat cu C).

¹⁵ Olteanu 1989; ideea a fost dezvoltată, printr-o savantă „analiză filologică și lingvistică”, de D. Slușanschi, *ibidem*, 219-224. Propunerea a fost acceptată și de Alexandru Vulpe 2010, 449.

¹⁶ Tocilescu 1896, 93: „Die Oberfläche des Steines ist sehr abgegraben...”.

lui cavalier¹⁷. Diferența față de forma transmisă de Strabo s-ar putea explica astfel: forma din inscripție este greșită (puțin probabil, deoarece este atestată de două ori); cuvântul a suferit o evoluție lingvistică, de la ΚΩΓΑ la ΚΑΓΑ¹⁸; mai probabil poate fi o greșală, de copiere sau chiar de percepție a lui Strabo. Prin urmare, este posibil ca numele muntelui sfânt (al sanctuarului ?) să fi fost Καγαίονον¹⁹, iar al râului ce curgea la poalele lui Καγαίονος²⁰.

23. Rucconium sau Ulpianum?

De curând a fost publicat un altar de calcar aflat acum în zidul bisericii reformate din Jebucu (com. Almaș, jud. Sălaj); dimensiuni (cele maxime) 0,72 × 0,45 × 0,72 cm, câmpul epigrafic 49 × 62 cm. Partea stângă a inscripției este deteriorată; textul este astfel reconstituit de editori²¹:

[I(ovi)] O(ptimo) M(aximo)

[et Geni]o DD[DD] NN[NN] SEV(eri)

[et Ant(onini)] AVGG ET GETAE C(aesaris)

[c(ives) R(omani) et] VICA NI VICI

5 [Ruco]NI IMP COM

[devot] SACRVM POS

Formularul din r. 2-3 arată că inscripția datează din timpul domniei împăratului Septimiu Sever și a fiilor săi, între anii 198-209. Conform întregirii editorilor, dedicanții sunt [c(ives) R(omani) et] vicani vici [Rucco]ni imp(endio) com(mune) [devot]; ar fi vorba de un nou toponim identificat pe harta Daciei. Acesta apare în *Îndreptarul geografic* al lui Ptolemeu (IV, 8, 4), împreună cu altele din nordul Daciei: Ρουκκόιον, Δοκίδαυα, Πορόλισσον, Αρκοβάδαυα, Τρίφουλον, Πατρίδαυα, Καρσίδαυα, Πετρόδαυα; dintre acestea, pot fi identificate sigur doar

¹⁷ Vezi *Corpus Cultus Equitis Thracii*, II, 1, p. 171 (indici); II, 2, 136 (indici); IV, 1, 122 (indici).

¹⁸ A se compara eventual cu trecerea de la *Orgame* la *Argamum* și de la *Ordessos* la *Argesis*.

¹⁹ Vezi Vulpe 2010, 449: «Prin urmare termenul Καγαίονον, care ar trebui corectat în Καγαίονον, înseamnă de fapt „muntele sacru / sfânt”, perfect compatibil cu ὄρος ἱερόν din contextul lui Strabon».

²⁰ Vezi Strabo, VII, 3, 5: „Muntele a fost socotit sfânt și s-a numit așa. I se zicea Cogaionon (Κογαίονον) și la fel a fost și numele râului care curgea pe lângă el”. Localizarea pe teren a *Muntelui Sfânt* al dacilor este necunoscută; nu poate fi vorba de *terasa sanctuarelor* de la Sarmizegetusa (etimologia acestui toponim ar fi, după I. I. Russu, „cetate de palisadă pe stâncă, înălțime”; IDR, III/2, 24). Cât privește numele râului care curgea pe lângă cetate, acesta trebuie să fi fost totuși *Sargetia*, cu toată opoziția din partea unor filologi și istorici (prima silabă din numele cetății, *Sar-*, se regăsește în numele legendarului râu).

²¹ Ardevan, Zăgrean 2012, 73-84.

Porolissum (Moigrad) și *Arcobadara* (aproape de castrul de la Ilișua)²². Primele două toponime menționate de Ptolemeu se aflau la vest de *Porolissum*, prin urmare *extra fines provinciae*; probabil se aflau pe un drum care ducea spre *Porolissum*, apoi la *Arcobadara* și prin nordul Transilvaniei trecea munții în Moldova.

Locul descoperirii inscripției era la aproximativ jumătatea distanței dintre *Porolissum* și *Napoca*; Ptolemeu menționează în continuarea celor de mai sus, evident de la nord spre sud, următoarele toponime: Οὐλπιανόν, Νάπουκα, Πατρούισσα (evident, *Potaissa*), Σαλίναι. Totuși, *Ulpianum* nu apare în *Tabula Peutingeriana*; înseamnă că acest *vicus* nu se afla pe drumul imperial care, de la *Napoca* la *Porolissum*, trecea prin *Optatiana*, *Largiana* și *Certiae*.

După ordinea în care este menționat de geograful Ptolemeu, toponimul *Ulpianum* trebuie localizat în Dacia *Porolissensis*²³, undeva la vest de drumul *Potaissa – Napoca – Porolissum*. Este puțin probabil să fie vorba de o fundație a împăratului Traian, care ar fi rămas un obscur *vicus*; este posibil ca numele să provină de la cel al unei trupe (vezi *supra* toponimele *Ad Batavos* și *Ad Pannonios*), în cazul de față de la supranumele imperial cu care au fost distinse cohortele *I Brittonum milliaria Ulpia torquata p(ia) f(idelis) civium Romanorum* și *I Flavia Ulpia Hispanorum milliaria civium Romanorum equitata*²⁴ – ai căror viteji *Ulpiani*, lăsați la vatră și împrăștiți, vor fi dat numele așezării lor, poate cea de la *Jebucu*: *vicani vici [Ulpia]ni*.

24. Civitas Ausdecensium

Acest toponim este atestat de o inscripție pe o piatră de hotar descoperită în *Ddobrogea*, la *Cetate*, în apropiere de orașul *Tropaeum*: *t(ermine) pos(iti) c(ivitatis) Ausdec(ensium) adver(sus) Dac(os)*²⁵.

În privința acestui toponim, G. G. Mateescu trimitea la tribul trac *Urdicenses*, atestat de Ptolemeu (*Geogr.*, III, 11, 8) și la o inscripție de la Roma menționând niște *cives Urdicenses vico Agatapa-*

²² Localizarea acestui toponim s-a făcut pe baza unei inscripții descoperite la Ilișua, de mai multe ori reluată (AÉ, 2006, 1130 = 2007, 1190). În cronică epigrafică pe anul 2009, nr. 1373, noi am exprimat părerea că așezarea rurală dezvoltată pe lângă castrul alei *Tungrorum Frontoniana* trebuie să se fi numit *Tongri* (vezi *Geogr. Rav.* 4, 5: *Congri!*) sau *Ad Tungros*; dar *Arcobadara* era alt toponim, centrul unui *territorium* învecinat cu castrul *tungrilor* (vezi acum într-o altă descoperire epigrafică externă, un *territorium Bassiana*: Petolescu 2012, 137-140). Vezi *infra*, nota 29.

²³ Vezi *Gostar* 1969, 2, 171-176.

²⁴ Despre aceste trupe: Petolescu 2002, 87-88 și 111-112.

²⁵ CIL, III, 144372 (= AÉ, 1957, 333; IDRE, II, 338).

ra²⁶. Se crede că această populație tracică a fost transferată în cursul secolului I a. Chr. în zona Dobrogei, împreună cu alte populații tracice (*Bessi* și *Lai*)²⁷.

La data hotărâniciei, *civitas Ausdecensium* era o *civitas peregrina*. Forma în care a evoluat numele acestei seminții se datorează felului în care așezarea lor era denumită de vecini: *Ad Usdicenses*, „La Usdicensi”, precum în Dacia: *Ad Pannonios* (Tabula Peut.; Geogr. Rav, IV, 14), *Ad Vatabos* (*Ad Batavos*)²⁸, eventual și *Ad Tungros*²⁹. Prin contragere, s-a ajuns la forma *Ausdecenses*, de unde *Civitas Ausdecensium*.

²⁶ CIL, VI, 2807 (= 32582; ILS, 4068).

²⁷ Doruțiu-Boilă 1976, 73-74.

²⁸ IDRE, II, 411 (= AÉ, 1993, 1577).

²⁹ Într-o revenire recentă, Dana și Nemeti 2012, 431-437, consideră ipoteza noastră „très discutable”; dar inscripția, închinată [*Geni*]o *terri[tor(ii)] Arcoba[- - -]*, arată că toponimul desemnează o comunitate civilă, cu *magistri* săi, deci total diferită de teritoriul castrului (a cărui existență era vitală pentru trupa de cavalerie din castru).

Probabil în același fel au evoluat și numele altor așezări din Dobrogea: astfel, așezarea de pe malul lacului Oltina (aceasta trebuie să fi fost forma tracică a numelui lacului), *Ad Oltinam*, a devenit *Altinum* (Not. Dign., Or., XL, 28: *milites nauclarii Altinenses*, *Altino*; Procopius, *De aedificiis*, IV, 7, 9. τὸ Ἀλτηνωῦν); la fel trebuie să se fi întâmplat cu *Orgame* (menționată astfel de Hecateu din Milet; acesta a fost posibil numele lacului, unde s-a întemeiat așezarea de la Capul Dolojman), care în epoca romană era poate denumită *Ad Orgame*, de unde a derivat *Argamum* (cum apare în hotărânicia consularului Laberius Maximus³⁰; în secolul al VI-lea la Procopius, *De aedificiis*, IV, 11, 20: Ἀργαμῶ și Ἐργαμία). Vezi spre comparație și numele așezării aflată *ad Mutrium* („pe Motru”), în Oltenia, care apare la Ptolemeu (III, 8, 4) Ἀμούτριον, iar în Tabula Peutingeriana (VII, 4) *Amutria*.

³⁰ ISM, I, 68.

BIBLIOGRAFIE

- Ardevan, Zăgrean 2012 R. Ardevan, M. Zăgrean, *Eine römische Inschrift von Jebucu (Sălaj Kreis)*, Analele Banatului, S. N., 20, 2012, 71-84.
- Bahrfield 1912 Max von Bahrfield, *Über die ΚΟΣΩΝ – Münze*, Berliner Münzblätter, Neue Folge, 33, 1912, 121, 251-255.
- Crișan 1986 I. H. Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor*, București, 1986.
- Cuvigny 2005 Hélène Cuvigny, *Ostraka de Crocodilô. La correspondance militaire et sa circulation. Praesidia de Bérénice*, Cairo, 2005.
- Dana, Matei-Popescu 2009 D. Dana, Fl. Matei-Popescu, *Soldats d'origine dace dans les diplômes militaire*, Chiron, 39, 2009, 209-256.
- Doruțiu-Boilă 1976 Emilia Doruțiu-Boilă, *Ausdecensi* (sic), în D. M. Pippidi (ed.), *Dicționar de istoria veche a României*, București, 1976, 73-74.
- Gostar 1969 N. Gostar, *Ulpianum (Ptolemeu, Geogr., III)*, Analele Universității Iași, istorie, 15, 1969, 2, 171-176.
- Nemeti, Dana 2012 S. Nemeti, D. Dana, *Ptolémée et la toponymie de la Dacie (I)*, Classica et Christiana, 7, 2012, 2, 431-437.
- Olteanu 2007 S. Olteanu, *Kaga și Kagaionon. Datele problemei*, Thraco-Dacica 10, 1989, 216-217.
- C. C. Petolescu 2007 C. C. Petolescu, *Contribuții la istoria Daciei*, București, 2007.
- C. C. Petolescu 2010 C. C. Petolescu, *Dacia. Un mileniu de istorie*, București, 2010.
- C. C. Petolescu 2012 C. C. Petolescu, *Un nou toponim din Dacia Superior: Bassiana*, SCIVA 63, 2012, 137-140.
- C. M. Petolescu 1979 Carmen Maria Petolescu, *Notă asupra unei monede romane de la Sucidava*, Cercetări numismatice, 2, 1979, 39-40.
- C. M. Petolescu 2011 Carmen Maria Petolescu, *Monedele regelui Coson*, București, 2011.

- Petre 2000 Z. Petre, *Practica nemuririi*, București, 2000.
- Russu 1944-1948 I. I. Russu, *Religia geto-dacilor. Zei, credințe, practici religioase*, Anuarul Institutului de Studii Clasice, Cluj, 5, 1944-1948 (1949), 61-63.
- Sanie 1995 S. Sanie, *Din istoria culturii și religiei geto-dacilor*, Iași, 1995.
- Slușanschi 1989 D. Slușanschi, *Kaga și Kagaionon. Analiză filologică și lingvistică*, Thracologica, 10, 1989, 219-224.
- Tocilescu 1896 Gr. Tocilescu, *Neue Inschriften aus Rumänien*, Archaeologisch-Epigraphische Mitteilungen, 19, 1896, 79-111.
- Vulpe 2010 A. Vulpe, *Religia*, în: M. Petrescu-Dâmbovița, A. Vulpe (ed.), *Istoria Românilor*, 2010, 443-455.
- Vulpe 1976 R. Vulpe, *Décénée, conseillère intime de Burebista*, Studia Thracologica, București, 1976, 62-68.